

LATVIJAS REPUBLIKAS SATVERSMES TIESA

SPRIEDUMS

Latvijas Republikas vārdā
Rīgā 2016. gada 9. decembrī
lietā Nr. 2016-08-01

Latvijas Republikas Satversmes tiesa šādā sastāvā: tiesas sēdes priekšsēdētājs Aldis Laviņš, tiesneši Kaspars Balodis, Gunārs Kusiņš, Uldis Ķinis, Sanita Osipova un Daiga Rezevska,

pēc Ilzes Spilas konstitucionālās sūdzības,

pamatojoties uz Latvijas Republikas Satversmes 85. pantu un Satversmes tiesas likuma 16. panta 1. punktu, 17. panta pirmās daļas 11. punktu, 19.² un 28.¹ pantu,

rakstveida procesā 2016. gada 14. novembra tiesas sēdē izskatīja lietu

„Par likuma „Par nekustamā īpašuma „Kaktiņi”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam”.

Konstatējošā daļa

1. Saeima 2015. gada 24. septembrī pieņēma likumu „Par nekustamā īpašuma „Kaktiņi”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” (turpmāk – apstrīdētais likums). Tas stājās spēkā 2015. gada 15. oktobrī.

Apstrīdētā likuma 1. panta pirmajā daļā noteikts, ka valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai valsts atsavina nekustamā īpašuma „Kaktiņi”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā (kadastra

Nr. 7464 001 0013, reģistrēts Ogres rajona tiesas zemesgrāmatu nodaļas Lēdmanes pagasta zemesgrāmatas nodalījumā Nr. 52), sastāvā esošā zemes gabala daļas: 1) zemes gabala (kadastra apzīmējums 7464 001 0013) daļu 0,71 hektāra platībā; 2) zemes gabala (kadastra apzīmējums 7464 001 0013) daļu 0,25 hektāru platībā (turpmāk arī – atsavināmais nekustamais īpašums).

2. Pieteikuma iesniedzēja – Ilze Spila (turpmāk – Pieteikuma iesniedzēja) – uzskata, ka apstrīdētais likums neatbilst Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 105. pantam.

Pieteikumā norādīts, ka Pieteikuma iesniedzēja ir atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniece. Ar apstrīdēto likumu sabiedrības vajadzībām esot atsavināta daļa no Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma (zemes vienības daļas 0,71 un 0,25 hektāru platībā no kopējās īpašuma platības – 13,47 hektāriem).

2.1. Pieteikuma iesniedzēja esot piekritusi nekustamā īpašuma labprātīgai atsavināšanai, kā arī noteiktajam atlīdzības apmēram – 9105,53 *euro*. Tomēr Pieteikuma iesniedzēja izteikusi nepārprotamu vēlmi, lai saskaņā ar Sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas likuma redakcijā, kas bija spēkā līdz 2016. gada 31. maijam, (turpmāk – Atsavināšanas likums) 26. pantu atlīdzība viņai tiktu nevis izmaksāta naudā, bet gan kompensēta, piešķirot atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Neraugoties uz šo Pieteikuma iesniedzējas lūgumu, institūcija, kas ierosinājusi nekustamā īpašuma atsavināšanu, – Satiksmes ministrija (turpmāk arī – institūcija) – pienākumu piedāvāt Pieteikuma iesniedzējai atlīdzības vietā citu nekustamo īpašumu neesot izpildījusi. Tāpēc Pieteikuma iesniedzēja pati meklējusi iespējamus risinājumus un panākusi ar Ogres novada pašvaldību vienošanos par iespējamo nekustamo īpašumu maiņu. Taču arī šo Pieteikuma iesniedzējas priekšlikumu Satiksmes ministrija bez pienācīga pamatojuma atteikusies izvērtēt.

2.2. Ņemot vērā to, ka Pieteikuma iesniedzēja piekritusi nekustamā īpašuma labprātīgai atsavināšanai, saskaņā ar Atsavināšanas likuma 11. panta trešo daļu un 12. panta pirmo daļu Satiksmes ministrijai esot bijis pienākums noslēgt ar Pieteikuma iesniedzēju vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu, kā taisnīgu atlīdzību piešķirot Pieteikuma iesniedzējai citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Pieteikuma iesniedzēja uzsver, ka atbilstoši Atsavināšanas likuma 5. pantam nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana

sabiedrības vajadzībām esot pieļaujama vienīgi izņēmuma gadījumā, kad vienošanās par labprātīgu nekustamā īpašuma atsavināšanu nav iespējama. Apstrīdētais likums esot pieņemts, neievērojot nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas izņēmuma raksturu, un tādēļ neatbilstot Satversmes 105. pantam.

2.3. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka, vērtējot apstrīdētā likuma atbilstību Satversmes 105. pantam, Satversmes tiesai jāpārbauda arī tas, vai ir ievērota Atsavināšanas likumā noteiktā kārtība.

Pieteikuma iesniedzēja atkārtoti uzsver, ka ir piekritusi nekustamā īpašuma labprātīgai atsavināšanai, tomēr atlīdzību vēlējusies saņemt cita līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā. Tāpēc institūcijai esot pienākums šo priekšlikumu pienācīgi izvērtēt un aktīvi rīkoties, lai to īstenotu.

Neesot izstrādāts regulējums atsavināmā nekustamā īpašuma maiņai pret citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Citstarp esot nepieciešams noteikt, ka atsavināmo nekustamo īpašumu ir iespējams mainīt ne tikai pret institūcijas īpašumā esošu nekustamo īpašumu, bet arī pret citas publiskas vai privātas personas nekustamo īpašumu. Pieteikuma iesniedzēja pati esot atradusi līdzvērtīgu nekustamo īpašumu, ko varētu iemainīt pret atsavināmo nekustamo īpašumu. Tomēr nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana uzsākta tieši tādēļ, ka neesot regulējuma, kas ļautu institūcijai kā atlīdzību atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam piešķirt citai publiskai personai piederošu nekustamo īpašumu.

3. Institūcija, kas izdevusi apstrīdēto likumu, – Saeima – atbildes rakstā norāda, ka tiesvedība lietā izbeidzama, jo apstrīdētais likums nenosaka atlīdzības apmēru un kompensācijas veidu, tātad arī neaizskar Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības.

3.1. Pieņemot likumu par sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, Saeima vērtējot vienīgi to, vai atsavināšanai ir izņēmuma raksturs, vai tā ir nepieciešama sabiedriski nozīmīgu funkciju veikšanai, kā arī atsavināmā nekustamā īpašuma robežas (platību, nepieciešamību atsavināt īpašuma daļas vai visu īpašumu) un citus būtiskus apstākļus. Tomēr atlīdzības apmērs un atlīdzības kompensācijas veids netiekot iekļauts likumā, ar kuru atsavina konkrētu nekustamo īpašumu, un netiekot vispāršaistoši noteikts.

Institūcijas noteikto atlīdzības apmēru un kompensācijas veidu tālākajā atsavināšanas procesā varot mainīt ar tiesas lēmumu vai pusēm savstarpēji vienojoties. Tas atlīdzības apmērs, kuru attiecīgā likumprojekta anotācijā norāda

likumprojekta iesniedzējs, esot uzskatāms par minimālo atlīdzības apmēru, kuru nekustamā īpašuma īpašnieks varēšot saņemt, ja netiks panākta cita vienošanās vai ja tiesa pēc īpašnieka prasības pieteikuma to negrozīs. Izvērtējot to, vai nekustamais īpašums ir atsavināms sabiedrības vajadzībām, Saeima pārliecinoties vienīgi par to, vai noteiktais atlīdzības apmērs ir taisnīgs. Tā uzklausot visas iesaistītās puses, pārbaudot līdzšinējo atsavināšanas procesu un institūcijas pieņemto lēmumu pamatojumu.

3.2. Saeima uzskata, ka nedz Satversmes 105. panta ceturtais teikums, nedz Atsavināšanas likuma 26. pants nepiešķir atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības izvēlēties un saņemt taisnīgu atlīdzību konkrētā veidā. Atsaucoties uz Satversmes tiesas un Eiropas Cilvēktiesību tiesas (turpmāk – ECT) praksi, Saeima norāda, ka valstij ir plaša rīcības brīvība noteikt, kā konkrētajos apstākļos, ņemot vērā atsavinājuma mērķi un indivīda intereses, ir sasniedzams taisnīgs līdzsvars starp indivīda un sabiedrības interesēm. Tādējādi likumdevējam esot plaša rīcības brīvība reglamentēt atlīdzības kompensācijas veidu, citstarp arī nosakot, kādos gadījumos kā taisnīga atlīdzība var tikt piešķirts līdzvērtīgs nekustamais īpašums.

Atlīdzības kompensācijas veids esot atkarīgs no pušu vienošanās – valsts iespējām nodrošināt alternatīvu atlīdzības veidu un īpašnieka vēlmes to pieņemt. Iespēja vienoties par atlīdzību cita līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā likumā esot paredzēta vien tad, ja īpašnieks vēlas saņemt šāda veida atlīdzību un valstij ir iespējams to nodrošināt. Ja atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka lūgums nav saprātīgs, valstij šādas iespējas nav vai arī citu, alternatīvu atlīdzības veidu nodrošināšana prasa nesamērīgus valsts resursus, nesamērīgi ilgu laiku vai nav iespējama citu iemeslu dēļ, valsts varot atteikties šādu lūgumu izpildīt. Institūcijai neesot pienākuma visos gadījumos nodrošināt tādu atlīdzības kompensācijas veidu, kādu atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieks ir izvēlējis un uzskata par taisnīgu. Pretējā gadījumā institūcijai būtu pienākums izpildīt arī tādas atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka prasības, kuras ir pārmērīgas vai saprātīgi nav izpildāmas.

3.3. Pēc iepazīšanās ar lietas materiāliem Saeima uzsver, ka institūcijai nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā ir jāievēro gan Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likums, gan arī Publiskas personas mantas atsavināšanas likums. Pieņemot apstrīdēto likumu, Saeima esot izvērtējusi nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu un citstarp pārliecinājusies

par to, ka konkrētajā gadījumā vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu nav iespējams panākt.

Nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā būtiska esot paša nekustamā īpašuma īpašnieka aktīva iesaistīšanās. Ja nekustamā īpašuma īpašnieks vēlas saņemt atlīdzību nevis naudā, bet gan cita līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā, viņam tas esot laikus jādara zināms institūcijai. Savukārt institūcijai esot svarīgi laikus apzināt atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka intereses, lai varētu izvērtēt valsts resursu pieejamību un meklēt risinājumus īpašnieka interešu aizsardzībai.

4. Pieaicinātā persona – Satiksmes ministrija – norāda, ka apstrīdētais likums atbilst Satversmes 105. pantam.

4.1. Kopš 2012. gada oktobra, kad uzsāktas sarunas ar Pieteikuma iesniedzēju par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu, no viņas neesot saņemti nekādi ierosinājumi, nedz arī iebildumi attiecībā uz kompensācijas veidu. Tādēļ arī Satiksmes ministrijai neesot bijis pienākuma veikt papildu darbības atsavināmā nekustamā īpašuma apmaiņai pret citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Turklāt Satiksmes ministrijas rīcībā neesot bijuši tādi valsts funkciju īstenošanai nevajadzīgi īpašumi, kurus tā varētu piedāvāt kā kompensāciju.

Pieteikuma iesniedzējai 2014. gada 27. augustā esot nosūtīts paziņojums ar uzaicinājumu noslēgt atsavināmā nekustamā īpašuma pirkuma līgumu. Pēc minētā paziņojuma saņemšanas Pieteikuma iesniedzēja esot informējusi Satiksmes ministriju, ka ir panākusi ar Ogres novada pašvaldību vienošanos par iespējamo nekustamo īpašumu maiņu. Institūcija esot nosūtījusi Ogres novada pašvaldībai vēstuli ar lūgumu sniegt informāciju par minēto vienošanos. Ogres novada pašvaldība savā atbildē norādījusi, ka nekāda vienošanās ar Pieteikuma iesniedzēju par nekustamo īpašumu maiņu nav noslēgta un nevar tikt noslēgta, jo Ogres novada pašvaldības funkciju izpildei nekustamais īpašums, kas atrodas Lielvārdes novada teritorijā, neesot nepieciešams. Tādēļ Pieteikuma iesniedzējai nosūtīts atkārtots uzaicinājums noslēgt pirkuma līgumu un vienlaikus izskaidrots, kādēļ viņas priekšlikums nav izpildāms. Atbildi uz šo uzaicinājumu Pieteikuma iesniedzēja neesot sniegusi, tādēļ uzsākta nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas procedūra.

4.2. Likumprojekta izskatīšanas gaitā uz Saeimas Juridiskās komisijas sēdēm esot aicināta arī Pieteikuma iesniedzēja. 2015. gada 16. septembra sēdē, kurā piedalījusies gan Pieteikuma iesniedzēja, gan arī Ogres novada pašvaldības

un Tieslietu ministrijas pārstāvji, Pieteikuma iesniedzējai esot izskaidrots, ka nekustamā īpašuma maiņas darījums ar Ogres novada pašvaldību nevar tikt noslēgts, jo tas būtu pretrunā ar Publiskas personas mantas atsavināšanas likumu. Minētais likums liedzot valstij pirkt no pašvaldībām nekustamos īpašumus, lai tos atsavināšanas gadījumā personai piedāvātu kā līdzvērtīgus. Tāpat Pieteikuma iesniedzējai esot paskaidrots, ka valsts rīcībā nav citu īpašumu, ko piedāvāt atsavināmā nekustamā īpašuma vietā.

Tādējādi Satiksmes ministrija nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā esot izpildījusi savu pienākumu izvērtēt Pieteikuma iesniedzējas priekšlikumus un iebildumus, kā arī sniegusi pienācīgu pamatojumu tam, kādēļ tie nav apmierināmi. Savukārt Pieteikuma iesniedzējas prasība kompensēt atsavināmā nekustamā īpašuma vērtību ar citu konkrētu nekustamo īpašumu esot vērtējama kā iejaukšanās valsts kompetencē, proti, jautājumos, kas saistīti ar valsts īpašumu pārvaldību.

4.3. Slēdzot vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu, abām pusēm esot vienlīdzīgas tiesības izteikt priekšlikumus par darījuma saturu. Atsavināšanas likums neparedzot nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības izvēlēties sev izdevīgāko atlīdzības kompensācijas veidu. Tādējādi valstij neesot pienākuma izpildīt nekustamā īpašuma īpašnieka prasības attiecībā uz kompensācijas veidu, jo šādu prasību izpilde esot atkarīga no valsts institūcijas iespējām un resursu pieejamības. Tāpat institūcijai neesot pienākuma piedāvāt atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu.

Satiksmes ministrija norāda, ka līdz šim aptuveni desmit gadījumos nekustamā īpašuma atsavināšana notikusi, tai vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku par atlīdzību līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā. Visbiežāk tas bijis iespējams gadījumos, kad valsts nekustamais īpašums, kas piedāvāts kā atlīdzība, atrodas blakus atsavināmajam nekustamajam īpašumam un nav nepieciešams valsts pārvaldes funkciju veikšanai.

5. Pieaicinātā persona – Tieslietu ministrija – piekrīt Saeimas atbildes rakstā norādītajam, ka apstrīdētais likums neaizskar Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības.

5.1. Satversmes 105. panta ceturtais teikums neparedzot valstij pienākumu pirms nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas uz likuma pamata sabiedrības vajadzībām noslēgt ar attiecīgo personu līgumu par labprātīgu nekustamā īpašuma atsavināšanu. Tā kā piespiedu atsavināšana esot galējais līdzeklis, kas nozīmējot

iejaukšanos personas tiesībās sabiedrības vajadzību apmierināšanas labad, personai esot paredzēta iespēja panākt vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Tomēr iespēja panākt vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu negarantējot personai to, ka netiks uzsākta īpašuma piespiedu atsavināšana.

Labprātīgas vienošanās neesību nedrīkstot interpretēt tādā veidā, ka likums par īpašuma piespiedu atsavināšanu būtu pieņemts, neievērojot tās izņēmuma raksturu. No šādas interpretācijas izrietētu secinājums, ka gadījumos, kad labprātīgu vienošanos nav izdevies panākt, valsts zaudē tiesības atsavināt nekustamo īpašumu sabiedrības vajadzībām piespiedu kārtā.

5.2. Atsavināšanas likuma 26. pants nosakot institūcijas rīcību attiecībā uz atlīdzības izmaksāšanu, lai novērstu tās patvaļu un nodrošinātu atlīdzības izmaksas procesa caurskatāmību. Tomēr minētajā likuma pantā neesot noteikti atlīdzības kompensācijas veidi, ko institūcijai būtu pienākums nodrošināt pēc atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka pieprasījuma.

Institūcijai esot pienākums izmaksāt atlīdzību bezskaidras naudas norēķina veidā. Tikai tad, ja institūcija var nodrošināt citu atlīdzības kompensācijas veidu, turklāt tas ir taisnīgs un atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieks tam piekrīt, atlīdzību drīkstot izmaksāt šajā citā veidā. Atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam neesot tiesību izraudzīties sev vēlamāko atlīdzības kompensācijas veidu. Savukārt institūcijai neesot pienākuma vienoties ar atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieku vai jebkurā gadījumā piekrist viņa vēlmēm. Institūcijai esot pienākums atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka vēlmes un iebildumus uz klausīt, iespēju robežās ņemt vērā vai arī noraidīt, sniedzot attiecīgu pamatojumu. Ja atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka un institūcijas vienošanās nav notikusi, tas nenozīmējot, ka pastāvētu strīds par noteikto atlīdzības veidu. Tādā gadījumā atlīdzība izmaksājama bezskaidras naudas norēķina veidā.

No Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likuma, kā arī Publiskas personas mantas atsavināšanas likuma izrietot tas, ka atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam nav tiesību ierosināt publiskas personas nekustamā īpašuma maiņu. Publiskas personas nekustamā īpašuma maiņu varot ierosināt tikai attiecīga iestāde, pēc pienācīgas izvērtēšanas to atzīstot par lietderīgāko un efektīvāko publiskas personas nekustamā īpašuma atsavināšanas veidu. Tāpat normatīvie akti par rīcību ar publiskai personai piederošu mantu liedzot valsts pārvaldes iestādei iegūt īpašumā par atlīdzību

atvasinātai publiskai personai, piemēram, pašvaldībai, piederošu nekustamo īpašumu, lai to tālāk izmantotu kā atlīdzību par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu. Pēc Tieslietu ministrijas ieskata, atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieks, saņemot atlīdzību bezskaidras naudas norēķinu veidā, nezaudējot ne tiesības, nedz arī iespējas sev vēlamo nekustamo īpašumu iegādāties par izmaksātajiem naudas līdzekļiem.

5.3. Atsavināšanas likuma 26. pants neuzliekot likumdevējam pienākumu, skatot jautājumu par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, noteikt konkrētu taisnīgas atlīdzības kompensācijas veidu, jo par to varot lemt tikai pati institūcija. Tomēr likumdevējam, lemjot par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, vajagot uzklaut nekustamā īpašuma īpašnieka lūgumus un pārbaudīt, vai institūcija tos ir izvērtējusi un sniegusi atbildi par to apmierināšanu vai noraidīšanu. Tādēļ Saeimai, pieņemot konkrēto likumu par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, vajadzējis izvērtēt to, vai nekustamā īpašuma daļu atsavināšana atbilst tiesiskuma kritērijiem.

6. Pieaicinātā persona – Ogres novada pašvaldība – norāda, ka tiesvedība lietā izbeidzama.

Ogres novada pašvaldībā 2015. gadā esot saņemts Pieteikuma iesniedzējas iesniegums par pašvaldības zemes atsavināšanu par labu valstij. Pieteikuma iesniedzēja esot lūgusi Ogres novada domi izskatīt iespēju atsavināt par labu valstij tai piederošus četrus nekustamos īpašumus, lai valsts tos varētu mainīt pret Pieteikuma iesniedzējai atsavināmo nekustamo īpašumu. Saeimas Juridiskās komisijas sēdē Ogres novada pašvaldības pārstāve esot apstiprinājusi, ka pašvaldība būtu gatava atsavināt tai piederošos īpašumus, ja tam būtu tiesisks pamats. Tomēr pašvaldība pati neesot tiesīga ierosināt tai piederošo nekustamo īpašumu atsavināšanu.

7. Pieaicinātā persona – Lielvārdes novada pašvaldība – norāda, ka apstrīdētais likums neatbilst Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam.

7.1. Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībam esot bijusi nepieciešama, lai nodrošinātu iespēju šķērsot autoceļu E22. Proti, Lielvārdes novada pašvaldības teritorijā atrodies daļa no rekonstruētā autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese. Šā ceļa rekonstrukcijas rezultātā izbūvēto autoceļu izvietojums dabā, vietējās nozīmes blakusceļu

pieslēgumu neesība un jaunu pieslēgumu izbūve būtiski ietekmējot satiksmes kustību un tās drošību Lielvārdes novadā.

7.2. Satiksmes ministrija neesot veikusi visas Atsavināšanas likumā noteiktās darbības, lai panāktu vienošanos ar Pieteikuma iesniedzēju par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Nevis atbildīgā valsts institūcija, bet Pieteikuma iesniedzēja pati meklējusi nekustamo īpašumu maiņas iespējas. Neesot gūstams apstiprinājums tam, ka Pieteikuma iesniedzējai būtu piedāvāti visi Atsavināšanas likumā noteiktie atlīdzības kompensācijas veidi un viņa no tiem visiem būtu atteikusies. Tāpat Satiksmes ministrija neesot sniegusi pienācīgu pamatojumu tam, kādēļ Pieteikuma iesniedzējas priekšlikumi nav apmierināmi.

Arī Publiskas personas mantas atsavināšanas likums paredzot valsts pienākumu piedāvāt maiņai tos nekustamos īpašumus, kas nav nepieciešami tās funkciju izpildes nodrošināšanai. Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likuma mērķis esot panākt, lai publiskas personas finanšu līdzekļi un manta tiktu izmantoti likumīgi un atbilstoši iedzīvotāju interesēm. Atlīdzības kompensēšana, piedāvājot atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu līdzvērtīgu īpašumu, varot sekmēt šā mērķa sasniegšanu.

8. Pieaicinātā persona – Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – Tiesībsargs) – norāda, ka apstrīdētais likums neatbilst Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam.

8.1. Izvērtējot apstrīdētā likuma atbilstību Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam, Satversmes tiesai esot jāpārbauda, vai nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanai bijis izņēmuma raksturs. Ar nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu tiesības uz īpašumu tiekot ierobežotas visbūtiskākajā veidā. Tādēļ likumdevējam, pieņemot apstrīdēto likumu, vajadzējis pienācīgi izvērtēt visu līdzšinējo atsavināšanas procesu un pārlicināties par to, vai vienošanos par īpašuma labprātīgu atsavināšanu tiešām nav iespējams noslēgt. Nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana esot pieļaujama tikai tad, ja nav iespējams noslēgt līgumu par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu.

Tieši labprātīgas atsavināšanas procesā nekustamā īpašuma īpašniekam esot lielākas iespējas panākt sev labvēlīgākus nosacījumus, tostarp attiecībā uz atlīdzības kompensācijas veidu un kārtību. Viņam esot tiesības prasīt kā taisnīgu atlīdzību atsavināmā nekustamā īpašuma vietā citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Savukārt valsts institūcijai esot pienākums šo lūgumu izvērtēt un, ja tas

tiek noraidīts, sniegt saprātīgu pamatojumu tam, kādēļ šo lūgumu nav iespējams apmierināt.

8.2. Konkrētajā gadījumā Satiksmes ministrija esot vispārīgi analizējusi iespējamo atsavināmā nekustamā īpašuma maiņu tikai ar tiem nekustamajiem īpašumiem, kurus kā iespējamus maiņas variantus piedāvājusi pati nekustamā īpašuma īpašniece. Tikai tādā gadījumā, ja atbildīgā valsts institūcija būtu sagatavojusi konkrētus piedāvājumus nekustamā īpašuma maiņai, bet Pieteikuma iesniedzēja tos atteiktos izvērtēt, būtu pieļaujama nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana.

Saeima, pieņemot apstrīdēto likumu, esot atzinusi par pietiekamu Satiksmes ministrijas rīcību labprātīgās vienošanās procesā. Tomēr neesot konstatējams, ka likumprojekta izskatīšanas gaitā Satiksmes ministrija būtu meklējusi reālas atsavināmo īpašumu maiņas iespējas. Tādējādi apstrīdētais likums neatbilstot Satversmes 105. panta ceturtajam teikumam.

Lai gan saskaņā ar Atsavināšanas likuma 27. panta otro daļu Pieteikuma iesniedzēja var vērsties tiesā Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā un apstrīdēt noteikto atlīdzību, tomēr esot maz ticams, ka šāda tiesvedība būs efektīva, jo tiesas kompetencē neietilpstot konkrēta maiņai piedāvājama īpašuma noteikšana. Savukārt tad, ja atbildīgajai valsts institūcijai tiktu uzlikts pienākums meklēt un piedāvāt maiņai izmantojamus līdzvērtīgus nekustamos īpašumus, atsavināšanas process vēl vairāk pagarinātos.

9. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes profesors *Dr. iur.* Jānis Rozenfelds – norāda, ka no Satversmes 105. panta ceturta teikuma neizriet nekustamā īpašuma īpašnieka tiesības atsavināmā nekustamā īpašuma vietā prasīt citu nekustamo īpašumu.

9.1. Taisnīgas atlīdzības veids esot nosakāms atkarībā no tā, vai īpašums tiek atsavināts labprātīgi, pusēm vienojoties, vai arī piespiedu kārtā uz atsevišķa likuma pamata. Saskaņā ar Atsavināšanas likuma 26. pantu atlīdzība cita līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā esot pieļaujama tikai labprātīgas atsavināšanas gadījumā, vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku.

Atsavināšanas likums paredzot arī nekustamā īpašuma īpašnieka tiesības izteikt priekšlikumus par piemērojamās taisnīgās atlīdzības veidu, citstarp arī norādīt kādu konkrētu nekustamo īpašumu. Tas izrietot no labprātīgas atsavināšanas institūta jēgas un mērķa – panākt abpusēji izdevīgu, izpildāmu un taisnīgu vienošanos par īpašuma atsavināšanas noteikumiem. Tā kā Atsavināšanas

likums neparedz sevišķus noteikumus attiecībā uz vienošanās slēgšanu, to regulējot Civillikuma noteikumi, kas paredz abām pusēm vienlīdzīgas tiesības izteikt priekšlikumus par darījuma saturu, citstarp arī kompensācijas veidu.

Savukārt institūcijai atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka izteiktie priekšlikumi par vienošanās saturu esot jāizvērtē un jāsniedz atbilde par to apmierināšanu vai noraidīšanu. Tas gan nenozīmējot, ka institūcijai nekustamā īpašuma īpašnieka priekšlikumi būtu obligāti jāapmierina. No Atsavināšanas likuma 11. panta izrietot, ka gala lēmumu jautājumā par atlīdzības veidu un apmēru pieņem institūcija. Institūcijai neesot noteikts pienākums piedāvāt atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam konkrētu Atsavināšanas likuma 26. pantā noteikto atlīdzības veidu.

9.2. Ja vienošanās par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu netiek panākta un tiek uzsākts nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas process uz atsevišķa likuma pamata, iespēja brīvi vienoties par atlīdzības veidu vairs nepastāvot. Tādā gadījumā taisnīgu atlīdzību varot noteikt tikai naudas izteiksmē un izmaksāt tikai ar bezskaidras naudas pārskaitījumu. Šajā īpašuma atsavināšanas stadijā Atsavināšanas likums vairs neparedzot likumdevēja rīcības brīvību lemt par cita atlīdzības veida noteikšanu.

Lemjot par īpašuma piespiedu atsavināšanu, Saeima nenosakot atlīdzības apmēru un konkrētu veidu. Tomēr tai esot jāpārlicinās par to, vai ir ievērota Atsavināšanas likumā noteiktā procedūra, un citstarp arī par to, vai nebija iespējams panākt vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu.

10. Pieaicinātā persona – Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes docente Dr. iur. Elīna Grigore-Bāra – norāda, ka Eiropā vēsturiski tiekot piemērota dažādu veidu atlīdzība par sabiedriskām vajadzībām piespiedu kārtā atsavinātu nekustamo īpašumu, citstarp arī līdzvērtīga nekustamā īpašuma piešķiršana. Arī Latvijas Republikas tiesību aktos iekļauta iespēja nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas gadījumā vienoties par atlīdzību līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā. Šādu iespēju paredzot arī Atsavināšanas likuma 26. pants. Tomēr tieši atlīdzība naudā esot uzskatāma par viselastīgāko atlīdzības kompensācijas veidu.

10.1. Labprātīgas atsavināšanas procedūras ieviešanas mērķis esot bijis garantēt tiesisku sabiedrības vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma atsavināšanas kārtību. Ietverot likumā iespēju institūcijai un īpašniekam slēgt līgumu par īpašuma labprātīgu atsavināšanu, abas puses tiekot nostādītas tiesiski

līdzvērtīgās pozīcijās. Tādējādi tām tiek dota iespēja panākt savām interesēm atbilstošu noteikumu iekļaušanu līgumā, izsakot dažādus priekšlikumus. Tomēr institūcija kā publisko tiesību subjekts esot pakļauta daudz stingrākiem līgumu brīvības principa īstenošanas nosacījumiem. Proti, nekustamo īpašumu piespiedu atsavināšanas kontekstā sevišķi svarīgi esot ievērot patvaļas aizlieguma un procesuālā taisnīguma principus. Līdz ar to institūcijai gan neesot pienākuma visos gadījumos nodrošināt tādu atlīdzības veidu, kādu īpašnieks ir izvēlējis un uzskata par taisnīgu, tomēr esot pienākums pienācīgi pamatot jebkura atlīdzības veida izvēli.

10.2. Lai īpašuma atsavināšanas process būtu pēc iespējas ātrāks un efektīvāks, institūcijas pienākumu piedāvāt nekustamā īpašuma īpašniekam citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu varot attiecināt tikai uz tiem gadījumiem, kad nekustamā īpašuma īpašnieks ir izteicis vēlmi saņemt līdzvērtīgu maiņas īpašumu. Atlīdzības piešķiršana līdzvērtīga un publisko funkciju izpildei nevajadzīga nekustamā īpašuma veidā tikai retos gadījumos varot būt pretrunā ar sabiedrības interesēm.

Saeimai, pieņemot apstrīdēto likumu, esot bijis pienākums noskaidrot, kādu iemeslu dēļ nav noslēgts nekustamā īpašuma pirkuma līgums. Pārlicinoties vienīgi par to, vai noteiktais minimālais atlīdzības apmērs ir taisnīgs, Saeima nevarot gūt pilnīgu priekšstatu par to, vai īpašuma piespiedu atsavināšana bijusi taisnīga. Fakts, ka Saeima ar likumu nenosaka atlīdzības apmēru un konkrētu veidu, neatbrīvojot to no pienākuma izvērtēt, vai īpašuma piespiedu atsavināšana ir tiesiska.

Secinājumu daļa

11. Saeima atbildes rakstā ir lūgusi Satversmes tiesu izbeigt tiesvedību izskatāmajā lietā. Pēc Saeimas ieskata, apstrīdētais likums neaizskar Pieteikuma iesniedzējai Satversmes 105. pantā noteiktās pamattiesības, jo ar to neesot noteikts nedz atlīdzības kompensācijas veids, nedz atlīdzības apmērs. Arī lietā pieaicinātās personas – Tieslietu ministrija un Ogres novada pašvaldība – ir norādījušas, ka pievienojas Saeimas viedoklim par tiesvedības izbeigšanu lietā (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 46. un 57. lpp.*).

Satversmes tiesas nolēmumos ir atzīts, ka procesuāla rakstura jautājumi par tiesvedības izbeigšanu parasti izskatāmi pirms tiesību normas satversmības izvērtēšanas, ciktāl nav nepieciešams izvērtēt atsevišķus lietas aspektus pēc

būtības (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2011. gada 19. oktobra sprieduma lietā Nr. 2010-71-01 11. punktu un 2014. gada 7. jūlija sprieduma lietā Nr. 2013-17-01 15. punktu*). Līdz ar to Satversmes tiesa visupirms izvērtēs, vai pastāv apstākļi, kuru dēļ tiesvedība izskatāmajā lietā būtu izbeidzama.

Lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu, Satversmes tiesai jānoskaidro, vai apstrīdētais likums aizskar tādas Pieteikuma iesniedzējas pamattiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

12. Satversmes 105. pants nosaka: „Ikvienam ir tiesības uz īpašumu. Īpašumu nedrīkst izmantot pretēji sabiedrības interesēm. Īpašuma tiesības var ierobežot vienīgi saskaņā ar likumu. Īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām pieļaujama tikai izņēmuma gadījumos uz atsevišķa likuma pamata pret taisnīgu atlīdzību.”

12.1. Satversmes tiesa ir secinājusi, ka Satversmes 105. pants paredz gan īpašuma tiesību netraucētu īstenošanu, gan arī valsts tiesības sabiedrības interesēs ierobežot īpašuma izmantošanu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2002. gada 20. maija sprieduma lietā Nr. 2002-01-03 secinājumu daļu*).

No vienas puses, valsts pienākums ir veicināt un atbalstīt īpašuma tiesības, proti, pieņemt tādus likumus, kas nodrošinātu šo tiesību aizsardzību. Taču no otras puses – valstij ir arī tiesības noteiktā apjomā un kārtībā iejaukties īpašuma tiesību izmantošanā (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 21. punktu*). Satversmes 105. panta pirmais teikums aizsargā personas likumīgi iegūto īpašumu, tomēr otrais un trešais teikums atļauj valstij ar likumu ierobežot īpašuma tiesības sabiedrības interesēs (*sk. Satversmes tiesas 2015. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2014-34-01 12.3. punktu*). Savukārt Satversmes 105. panta ceturtais teikums noteic tiesisko kārtību īpašuma piespiedu atsavināšanai sabiedrības vajadzībām.

Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka, Saeimai veicot nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, personas tiesības uz īpašumu tiek ierobežotas visbūtiskākajā veidā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 13.3. punktu*).

Ar apstrīdēto likumu sabiedrības vajadzībām ir atsavināta daļa no Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma. Tādējādi Pieteikuma iesniedzēja, kurai valsts piespiedu kārtā uz apstrīdētā likuma pamata atsavinājusi nekustamā īpašuma daļu, uz to ir zaudējusi īpašuma tiesības. Veicot sabiedrības

vajadzībām nepieciešamā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu, vienmēr tiek aizskartas personai Satversmes 105. pantā noteiktās tiesības uz īpašumu.

Līdz ar to apstrīdētais likums skar Pieteikuma iesniedzējas tiesības, kas ietilpst Satversmes 105. panta tvērumā.

12.2. Pieteikuma iesniedzēja uzskata, ka apstrīdētais likums neatbilst Satversmes 105. pantam, jo nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas process neesot bijis tiesisks. Līdz apstrīdētā likuma pieņemšanai esot bijis iespējams panākt vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu, Pieteikuma iesniedzējai kā taisnīgu atlīdzību piešķirot citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Tomēr vienošanās neesot panākta, jo atbildīgā institūcija neesot darījusi visu, lai īstenotu Pieteikuma iesniedzējas priekšlikumu par atlīdzības kompensācijas veidu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 1.–7. lpp.*).

Kā norādīts apstrīdētā likuma 2. pantā, Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma daļas atsavināmas Atsavināšanas likumā noteiktajā kārtībā. Tātad saskaņā ar apstrīdēto likumu Pieteikuma iesniedzējas īpašuma atsavināšanā piemērojams Atsavināšanas likums un atbilstoši tam nosakāms taisnīgas atlīdzības veids un apmērs. Līdz ar to nevar piekrist Saeimai, ka apstrīdētais likums nebūtu saistāms ar taisnīgas atlīdzības kompensācijas veida un atlīdzības apmēra noteikšanu.

Atsavināšanas likuma mērķis saskaņā ar šā likuma 1. pantu ir noteikt caurskatāmu, efektīvu un taisnīgu kārtību, kādā nekustamais īpašums atsavināms sabiedrības vajadzībām. Saskaņā ar šā likuma 20. panta otro daļu Ministru kabinets ir izdevis 2011. gada 15. marta noteikumus Nr. 204 „Kārtība, kādā nosaka taisnīgu atlīdzību par sabiedrības vajadzībām atsavināmo nekustamo īpašumu” (turpmāk – Noteikumi Nr. 204).

Nekustamā īpašuma atsavināšanas procedūras ievērošana ir viens no priekšnoteikumiem personas īpašuma tiesību aizsardzībai (*sal.: Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.3. punkts*). Savukārt personai ir jābūt iespējai panākt, lai atbildīgās institūcijas pilnvērtīgi izvērtētu tās tiesību ierobežojumu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 11.3. punktu*).

Atsavināšanas likumā ietvertais regulējums paredz, ka pirms tam, kad tiek uzsākta nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana uz atsevišķa likuma pamata, nekustamā īpašuma īpašnieks un institūcija var vienoties par īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Puses atsavināšanas procesā var vienoties arī par atlīdzības

kompensācijas veidu, paredzot, ka nekustamā īpašuma īpašniekam kā atlīdzība tiek piešķirts cits līdzvērtīgs nekustamais īpašums.

Tādēļ, lai secinātu, ka apstrīdētais likums atbilst Satversmes 105. pantam, Satversmes tiesai ir jāpārbauda, vai ir ievērota nekustamā īpašuma atsavināšanas kārtība, kas noteikta Atsavināšanas likumā. Satversmes tiesai ir jāpārlicinās, ka nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā Pieteikuma iesniedzējai bija iespēja izteikt savu viedokli, citstarp arī par taisnīgas atlīdzības veidu, un institūcija šo viedokli ir pienācīgi izvērtējusi. Tā kā lietas dalībnieku viedokļi par to, vai ir ievērota atsavināšanas procedūra, atšķiras, bez papildus izvērtējuma nav iespējams secināt, ka īpašums atsavināts pret taisnīgu atlīdzību. Ievērojot minētos apsvērumus, Satversmes tiesa uzskata, ka Pieteikuma iesniedzējas pamattiesību pilnvērtīgas aizsardzības nodrošināšanai tiesvedību ir nepieciešams turpināt, izskatot lietu pēc būtības.

Līdz ar to tiesvedība izskatāmajā lietā ir turpināma.

13. Pieteikuma iesniedzēja apstrīd viņai piederošā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām uz apstrīdētā likuma pamata. Tātad izskatāmās lietas prasījums ietilpst Satversmes 105. panta ceturrtā teikuma tvērumā.

Līdz ar to Satversmes tiesa izvērtēs apstrīdētā likuma atbilstību Satversmes 105. panta ceturrtajam teikumam.

Satversmes tiesas praksē nostiprināta atziņa, ka, noskaidrojot Satversmē ietverto cilvēktiesību normu saturu, ir jāņem vērā Latvijas starptautiskās saistības cilvēktiesību jomā. Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 105. pants ir interpretējams un piemērojams kopsakarā ar Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) Pirmā protokola 1. pantu (*sk., piemēram, Satversmes tiesas 2007. gada 26. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2006-38-03 10. punktu un 2012. gada 7. jūnija sprieduma lietā Nr. 2011-19-01 9.1. punktu*). Noskaidrojot Satversmes 105. panta saturu, Satversmes tiesa ņem vērā ECT praksi Konvencijas Pirmā protokola 1. panta piemērošanā.

Līdzīgi kā Konvencijas Pirmā protokola 1. pants, arī Satversmes 105. panta ceturtais teikums paredz valsts tiesības noteiktos gadījumos personai īpašuma tiesības atņemt *de jure* (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22. punktu*). Persona, kurai valsts piespiedu kārtā atsavina nekustamo īpašumu, zaudē īpašuma tiesības uz tai piederošo īpašuma tiesību

objektu vai tā daļu. Tādēļ īpašuma piespiedu atsavināšana nekādā gadījumā nedrīkst būt patvaļīga.

Satversmes 105. panta ceturtais teikums ietver vairākus kritērijus, kas valstij ir jāievēro, lai nodrošinātu īpašuma piespiedu atsavināšanas tiesiskumu. Tātad, lai izvērtētu, vai konkrētajā gadījumā ir ievērots Satversmes 105. panta ceturtais teikums, Satversmes tiesai jāpārbauda, vai nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana ir notikusi:

- 1) uz atsevišķa likuma pamata;
- 2) sabiedrības vajadzībām;
- 3) izņēmuma gadījumā;
- 4) pret taisnīgu atlīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 10. punktu*).

14. Satversmes 105. panta ceturtais teikums noteic, ka īpašuma piespiedu atsavināšana pieļaujama tikai uz atsevišķa likuma pamata.

Mērķis, kam kalpo Satversmes 105. panta noteikums par īpašuma atsavināšanu uz atsevišķa likuma pamata, ir aizsargāt personas pamattiesības no iespējamās valsts pārvaldes iestāžu patvaļas. Vārds „atsevišķs” šajā gadījumā interpretējams ne vien formāli gramatiski, bet vispirms pēc būtības. Pieņemot šādu „atsevišķu” likumu, likumdevējam īpaša uzmanība ir jāpievērš visiem lietas apstākļiem, jānoskaidro, vai īpašuma atsavināšana patiešām notiek izņēmuma gadījumā un kalpo valsts vai sabiedrības vajadzībām, kā arī jāpārlicinās, vai šī atsavināšana notiek pret taisnīgu atlīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.2. punktu*).

14.1. Saskaņā ar Atsavināšanas likuma 4. pantu nekustamā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām notiek, vienojoties par labprātīgu nekustamā īpašuma atsavināšanu vai atsavinot to piespiedu kārtā uz atsevišķa likuma pamata. No Atsavināšanas likumā ietvertā regulējuma izriet, ka institūcija nekustamo īpašumu piespiedu kārtā uz atsevišķa likuma pamata atsavina tikai tad, ja nav iespējams to atsavināt labprātīgi. To pamato nepieciešamība pēc iespējas saudzēt personas tiesības gadījumos, kad sabiedrības vajadzības nav iespējams apmierināt bez nekustamā īpašuma atsavināšanas.

Iepriekš spēkā esošais 1923. gada likums „Par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu valsts vai sabiedriskajām vajadzībām”, kas atjaunots ar Latvijas Republikas Augstākās padomes 1992. gada 15. septembra lēmumu, regulēja tikai nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas procesu. Kārtību, kādā īstenojams

labprātīgas atsavināšanas process, minētais likums nenoteica. Savukārt Atsavināšanas likums regulē arī kārtību, kādā notiek nekustamā īpašuma labprātīga atsavināšana sabiedrības vajadzībām. Labprātīga atsavināšana negarantē īpašniekam iespēju īpašumu paturēt, tomēr labprātīgas atsavināšanas procesā īpašniekam var būt lielākas iespējas panākt abpusēji pieņemamus atsavināšanas nosacījumus.

Regulējums par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām likumā iekļauts, lai nodrošinātu caurskatāmu atsavināšanas procesu, kas ietver arī taisnīgas atlīdzības noteikšanu. Minētais vienlīdz attiecas gan uz nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu, gan arī uz tā piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Tomēr likumā ir norādīts tikai minimālais to darbību apjoms, kuras nepieciešams veikt, lai nodrošinātu tiesisku nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Tādējādi institūcijai nav liegts, bet, gluži otrādi, pat ir vēlams veikt arī citas darbības, īpaši attiecībā uz nekustamā īpašuma īpašnieka maksimālu iesaistīšanu atsavināšanas procesā, ja tas nepieciešams, lai nodrošinātu maksimāli ātru un efektīvu nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu (*sk. 2009. gada 1. decembrī Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 1613/Lp9 „Par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām” anotāciju*).

Pieteikuma iesniedzēja apgalvo, ka ir piekritusi nekustamā īpašuma labprātīgai atsavināšanai, tādēļ neesot bijis iemesla uzsākt īpašuma atsavināšanu piespiedu kārtā uz apstrīdētā likuma pamata (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 5.–6. lpp.*).

Ar Ministru kabineta 2014. gada 25. augusta rīkojumu Nr. 445 „Par nekustamo īpašumu pirkšanu valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” Satiksmes ministrijai ir atļauts minētā projekta īstenošanai pirkt atsavināmo nekustamo īpašumu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 121. lpp.*).

Institūcija 2014. gada 27. augustā nosūtījusi Pieteikuma iesniedzējai paziņojumu ar uzaicinājumu 30 dienu laikā sniegt atbildi par iespēju noslēgt nekustamā īpašuma pirkuma līgumu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 23. lpp.*). Pieteikuma iesniedzēja pēc minētā paziņojuma saņemšanas 2014. gada 1. septembrī informējusi institūciju, ka esot ar Ogres novada pašvaldību panākusi vienošanos par iespējamo nekustamo īpašumu maiņu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 24. lpp.*). Taču Ogres novada pašvaldība darījusi institūcijai zināmu, ka šāda vienošanās ar Pieteikuma iesniedzēju nav panākta un nav iespējama, jo saskaņā ar likuma „Par pašvaldībām” 14. panta pirmās daļas 2. punktu pašvaldība esot

tiesīga iegūt īpašumā tikai savu funkciju izpildei nepieciešamu nekustamo īpašumu, bet Ogres novada pašvaldības funkciju izpildei nekustamais īpašums, kas atrodas Lielvārdes novada teritorijā, neesot nepieciešams (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 26. lpp.*).

Institūcija 2014. gada 2. oktobrī atkārtoti uzaicinājusi Pieteikuma iesniedzēju 30 dienu laikā sniegt atbildi par pirkuma līguma noslēgšanu un vienlaikus izskaidrojusi, kādēļ maiņas darījums ar Ogres novada pašvaldību nevar tikt īstenots (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 27. lpp.*). Uz šo uzaicinājumu Pieteikuma iesniedzēja atbildi nav sniegusi.

Saskaņā ar Atsavināšanas likuma 13. pantu tādā gadījumā, ja nekustamā īpašuma īpašnieks nesniedz atbildi par iespēju labprātīgi atsavināt nekustamo īpašumu vai arī saprātīgā termiņā netiek panākta vienošanās par labprātīgas atsavināšanas nosacījumiem, institūcijai ir pienākums sagatavot likumprojektu par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu. Šis regulējums ir veidots ar mērķi nodrošināt efektīvu nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu.

Satiksmes ministrijai neizdevās panākt vienošanos ar Pieteikuma iesniedzēju par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu, tādēļ atbilstoši Atsavināšanas likuma 13. pantam tā 2015. gada pirmajos mēnešos uzsāka nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas procedūru, sagatavojot attiecīgo likumprojektu par nekustamā īpašuma atsavināšanu. Ministru kabinets 2015. gada 7. aprīļa sēdē atbalstīja likumprojektu par Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu un nolēma to iesniegt izskatīšanai Saeimā.

Saeima 2015. gada 24. septembrī pieņēma atsevišķu likumu par Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma daļu piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām. Tātad ir ievērots Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā ietvertais nosacījums, ka īpašuma piespiedu atsavināšana pieļaujama tikai uz „atsevišķa likuma” pamata.

14.2. No Satversmes 105. panta ceturtajā teikumā ietvertās prasības pēc atsevišķa likuma izriet likumdevēja pienākums pirms tiesību akta pieņemšanas nodrošināt personas tiesības tikt uzklautam. Valsts savu lēmumu nevar pieņemt, ignorējot īpašnieka tiesības tikt uzklautam.

Tiesībām tikt uzklautam ir liela nozīme pilnvērtīgā tiesību aizstāvībā un iesaistīto pušu interešu līdzsvarošanā. Tiesības tikt uzklautam nozīmē ne tikai formālu iespēju izteikties. Tās saistāmas ar pienākumu izteiktos iebildumus izvērtēt un iespēju robežās ņemt vērā vai arī noraidīt ar pienācīgu pamatojumu. Pamatojuma princips ir viens no būtiskākajiem procesuālā taisnīguma

nodrošināšanas līdzekļiem (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 11.3. punktu*).

Pieteikuma iesniedzēja savā pieteikumā norāda, ka viņas priekšlikums par taisnīgas atlīdzības veidu, kas Satiksmes ministrijai ticis vairākkārt izteikts visā labprātīgas atsavināšanas posmā, esot ignorēts. Šim viedoklim pievienojas arī Tiesībsargs, uzskatot, ka konkrētajā gadījumā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana nav bijusi tiesiska. Proti, Saeima, pieņemot apstrīdēto likumu, esot paļāvusies uz Satiksmes ministrijas sniegto informāciju, ka vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu nav iespējams panākt. Tomēr neesot gūstams apstiprinājums tam, ka institūcija pati būtu meklējusi iespējas kā taisnīgu atlīdzību Pieteikuma iesniedzējai piedāvāt citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 34. lpp.*).

Taču Pieteikuma iesniedzējas apgalvojumu, ka nekustamā īpašuma atsavināšanas procesā viņa vairākkārt vērsusies pie Satiksmes ministrijas ar lūgumu kā taisnīgu atlīdzību piešķirt viņai citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu, neapstiprina lietas materiāli. No lietas materiāliem izriet, ka sarunas ar Pieteikuma iesniedzēju par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu Satiksmes ministrija uzsākusi jau 2012. gada 24. oktobrī, kad nosūtījusi viņai paziņojumu par īpašuma atsavināšanu. Tomēr tikai 2014. gada 1. septembra vēstulē Satiksmes ministrijai Pieteikuma iesniedzēja lūgusi kā taisnīgu atlīdzību piešķirt viņai citā, proti, Ogres, novadā esošu konkrētu nekustamo īpašumu. Pirms tam nevienu citu priekšlikumu attiecībā uz vēlamo atlīdzības kompensācijas veidu viņa institūcijai nebija izteikusi (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 3. lpp. un 9.–30. lpp.*). Satiksmes ministrija šo Pieteikuma iesniedzējas priekšlikumu ir izvērtējusi un sniegusi pamatojumu tam, kādēļ šis priekšlikums nav izpildāms (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 25.–27. lpp.*).

Tomēr citu valsts institūciju, piemēram, par nozari atbildīgās ministrijas, veiktais izvērtējums neatbrīvo Saeimu no pienākuma pašai izvērtēt attiecīgo jautājumu (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 7. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2008-35-01 20. punktu*). Saeimai, pieņemot apstrīdēto likumu, bija pienākums uzklaut visas iesaistītās puses, kā arī izvērtēt līdzšinējo nekustamā īpašuma atsavināšanas procesu un institūcijas pieņemto lēmumu pamatojumu.

No Satversmes tiesai iesniegtajiem Saeimas Juridiskās komisijas sēžu audioierakstiem izriet, ka Pieteikuma iesniedzēja uz komisijas sēdēm bija aicināta, tomēr uz 2015. gada 13. un 27. maija sēdēm, kā arī uz 10. jūnija sēdi nav ieradusies. Pieteikuma iesniedzēja darījusi Saeimas Juridiskajai komisijai zināmu,

ka uz 2015. gada 13. maija sēdi nedz viņa, nedz viņas pārstāve ierasties nevarēs. Lai nodrošinātu Pieteikuma iesniedzējas tiesības tikt uzklausītai, likumprojekta izskatīšana komisijas sēdē pirms pirmā lasījuma tika atlikta uz 2015. gada 27. maiju. Tomēr arī uz 27. maija sēdi, kā arī 10. jūnija sēdi Pieteikuma iesniedzēja neieradās. Likumprojekta izskatīšanā pirms trešā lasījuma Juridiskās komisijas 2015. gada 2. septembra sēdē piedalījās gan Pieteikuma iesniedzējas, gan arī Ogres novada pašvaldības un Satiksmes ministrijas pārstāvji. Juridiskās komisijas sēdē tika uzklausīti visu iesaistīto pušu argumenti attiecībā uz iespēju par labu valstij atsavināt Ogres novada pašvaldībai piederošo nekustamo īpašumu un pēc tam to kā taisnīgu atlīdzību piešķirt Pieteikuma iesniedzējai. Tā kā Ogres novada pašvaldība izteica gatavību atsavināt tai piederošo nekustamo īpašumu, visām iesaistītajām pusēm tika dots laiks, lai vēl panāktu vienošanos par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu. Savukārt Juridiskās komisijas 2015. gada 16. septembra sēdē tika konstatēts, ka šāda vienošanās nav panākta. Komisijas sēdē tika uzklausīts arī Tieslietu ministrijas viedoklis, ka pašvaldība nav tiesīga atsavināt par labu valstij tai piederošu nekustamo īpašumu, jo tas būtu pretrunā ar Publiskas personas mantas atsavināšanas likumu. Tāpat Saeimas Juridiskajā komisijā tika izvērtēti Pieteikuma iesniedzējas argumenti par to, kādēļ konkrētajā gadījumā atlīdzība naudā, viņasprāt, nav taisnīgs kompensācijas veids (*sk. Saeimas Juridiskās komisijas 2015. gada 13. un 27. maija, 10. jūnija, 2. un 16. septembra sēžu audioierakstus*).

Tādējādi Saeima, pieņemot apstrīdēto likumu, ir izvērtējusi Pieteikuma iesniedzējas iebildumus attiecībā uz atlīdzības kompensācijas veidu. Pieteikuma iesniedzējas priekšlikums par atlīdzības kompensācijas veidu ir pienācīgi izvērtēts, un ir sniegts pamatojums tam, kādēļ šis priekšlikums konkrētajā gadījumā nav apmierināms.

Līdz ar to nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana ir notikusi uz atsevišķa likuma pamata.

15. Satversmes tiesa jau ir atzinusi, ka Satversmes 105. pants piešķir likumdevējam plašu rīcības brīvību noteikt, kādas ir tās vispārējās vajadzības, kuras nepieciešams apmierināt, lai sasniegtu īpašos publiskos mērķus (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.1. punktu*).

Tomēr likumdevēja rīcības brīvībai tādu sabiedrisko vajadzību noteikšanā, kuru apmierināšanai nepieciešams piespiedu kārtā atsavināt nekustamo īpašumu,

ir vairāki ierobežojumi. Izskatot lietu, kas ierosināta pēc personas konstitucionālās sūdzības, Satversmes tiesas pienākums ir pārbaudīt, vai nekustamā īpašuma atsavināšana sabiedrības vajadzībām ir pamatota (sk. *Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 12.2. punktu*). Arī ECT praksē atzīts, ka lēmumam atsavināt nekustamo īpašumu sabiedrības vajadzībām jāietver pamatojums tam, ka īpašums tiešām tiek atsavināts sabiedrības vajadzībām (sk. *ECT Lielās palātas 2000. gada 23. novembra sprieduma lietā „Case of the former king of the Greece and others v. Greece”, pieteikums Nr. 25701/94, 87. punktu*).

Tādējādi, lai pārbaudītu, vai Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma atsavināšana bijusi tiesiska, Satversmes tiesai jāpārlicinās, ka tā ir atbildusi sabiedrības vajadzībām.

Atsavināšanas likuma 2. pantā ir noteiktas tās valsts un sabiedrības intereses, kuru nodrošināšanas labad pieļaujama īpašuma piespiedu atsavināšana. Proti, nekustamo īpašumu atsavina valsts aizsardzības, vides aizsardzības, veselības aizsardzības vai sociālās nodrošināšanas vajadzībām, sabiedrībai nepieciešamu kultūras, izglītības un sporta objektu, inženierbūvju un inženierkomunikāciju būvniecībai vai transporta infrastruktūras attīstībai, kā arī citu sabiedrības vajadzību nodrošināšanai, ja šis mērķis nav sasniedzams ar citiem līdzekļiem.

Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana tiek pamatota ar nepieciešamību īstenot valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projektu. Proti, kā norādīts likumprojekta anotācijā, atsavināmais nekustamais īpašums nepieciešams īpašu sabiedrības interešu un publisku mērķu sasniegšanai – transporta infrastruktūras būvniecībai, kas nodrošinās satiksmes kustības drošību un efektīvu kopējo transporta plūsmu valsts galveno autoceļu tīklā Rietumu–Austrumu koridorā (sk. *2015. gada 14. aprīlī Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 237/Lp12 „Par nekustamā īpašuma „Kaktiņi” daļu Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, atsavināšanu sabiedrības vajadzībām – valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” anotāciju*).

Transporta infrastruktūras attīstības nodrošināšana, citstarp arī jaunu valsts nozīmes autoceļu izbūve, neapšaubāmi ir viens no valsts uzdevumiem. Arī Pieteikuma iesniedzēja neapstrīd, ka viņai piederošā nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana kalpo sabiedrības vajadzībām, proti, transporta infrastruktūras attīstībai.

Līdz ar to nekustamā īpašuma „Kaktiņi” daļu piespiedu atsavināšana atbilst sabiedrības vajadzībām.

16. Satversmes tiesas praksē ir atzīts: „Nosacījums, ka īpašumu var atsavināt vienīgi izņēmuma gadījumā, nozīmē, ka atsavināšanas mērķi nevar sasniegt un pienācīgi īstenot ne ar kādiem citiem līdzekļiem. Tāpat tas nozīmē, ka īpašuma piespiedu atsavināšana nedrīkst kļūt par ierastu valsts vajadzību nodrošināšanas praksi. Katra īpašuma atsavināšana aplūkojama kā izņēmuma gadījums, un šādu pieeju palīdz nodrošināt atbilstošas procedūras ievērošana” (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 13. punktu*).

Īpašuma piespiedu atsavināšana ir viens no īpašuma tiesību ierobežošanas veidiem. Tādēļ arī uz īpašuma atsavināšanas gadījumiem attiecināms vispārējais princips, ka īpašuma tiesību ierobežojums var būt tiesisks tikai tad, ja tas ir samērīgs ar sasniedzamo mērķi (*sal.: Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 13. punkts*). Taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības un konkrētā nekustamā īpašuma īpašnieka interesēm var tikt nodrošināts ar skaidrā un iepriekš paredzamā procedūrā noteiktas taisnīgas atlīdzības palīdzību. Tādēļ Satversmes tiesa, pārbaudot to, vai ir ievērots nosacījums, ka īpašumu var atsavināt vienīgi izņēmuma gadījumā, noskaidros arī to, vai nekustamais īpašums ir atsavināts pret taisnīgu atlīdzību.

Lai izvērtētu, vai, piespiedu kārtā atsavinot Pieteikuma iesniedzējas nekustamo īpašumu, ir ievērots samērīgums, Satversmes tiesai ir jānoskaidro:

- 1) vai apstrīdētais likums ir piemērots leģitīmā mērķa sasniegšanai;
- 2) vai apstrīdētais likums ir nepieciešams, respektīvi, vai mērķi nevar sasniegt ar citiem, personas tiesības mazāk ierobežojošiem līdzekļiem;
- 3) vai ir ievērots taisnīgs līdzsvars starp sabiedrības un konkrētā nekustamā īpašuma īpašnieka interesēm.

16.1. Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā, ka ar apstrīdēto likumu ir iespējams sasniegt izvirzīto mērķi – rekonstruēt valsts autoceļa E22 posmu Rīga (Tīnūži)–Koknese. Arī pieaicinātā persona – Lielvārdes novada pašvaldība – norāda, ka Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma atsavināšana valsts autoceļa posma rekonstrukcijai bija nepieciešama (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 59. lpp.*).

Apstrīdētā likuma projekta anotācijā norādīts, ka ar valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projektu (posms 5,12.–40,6. kilometrs) paredzēts rekonstruēt valsts autoceļa P80 Tīnūži–Koknese posmu

no Tīnūžiem līdz autoceļam P32, savienojot to ar valsts autoceļu A6 un tādā veidā atslogojot valsts autoceļu A6. Autoceļa P80 Tīnūži–Koknese satiksmes intensitāte katru gadu turpina pieaugt. Projekta ietvaros paredzēts likvidēt vienlīmeņa pieslēgumus, nodrošinot nokļūšanu uz autoceļa tikai pa divlīmeņu satiksmes mezgliem. Atsavināmais nekustamais īpašums nepieciešams blakusceļa izbūvei, lai varētu slēgt divus esošus pieslēgumus valsts autoceļam E22, tādējādi realizējot būvprojektā paredzēto un uzlabojot satiksmes drošību, kā arī nodrošinot Lēdmanes pagasta iekšējo satiksmi, tostarp Lēdmanes pagasta skolas autobusa satiksmi (*sk. 2015. gada 14. aprīlī Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 237/Lp12 „Par nekustamā īpašuma „Kaktiņi” daļu Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, atsavināšanu sabiedrības vajadzībām – valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” anotāciju*).

Līdz ar to, atsavinot Pieteikuma iesniedzējas nekustamo īpašumu, var tikt sasniegts mērķis rekonstruēt valsts autoceļa E22 posmu Rīga (Tīnūži)–Koknese.

16.2. No Satversmes 105. panta ceturrtā teikuma izriet, ka piespiedu kārtā var atsavināt tikai sabiedrības vajadzību nodrošināšanai nepieciešamu nekustamo īpašumu. Tas nozīmē, ka zemes īpašumu piespiedu atsavināšana pieļaujama tikai tādā platībā, kāda valstij ir aktuāli nepieciešama sabiedrības vajadzību apmierināšanai. Likumdevējam ir jābūt pārliecinātam par to, ka citu risinājumu sabiedrības interešu nodrošināšanai nav un īpašums patiešām tiek atsavināts izņēmuma gadījumā (*sk. Satversmes tiesas 2009. gada 21. oktobra sprieduma lietā Nr. 2009-01-01 13.2. un 13.3. punktu*).

Ar apstrīdēto likumu sabiedrības vajadzībām atsavināta daļa no Pieteikuma iesniedzējai piederoša nekustamā īpašuma (zemes vienības daļas 0,71 un 0,25 hektāru platībā no kopējās īpašuma platības – 13,47 hektāriem).

Līdz ar to Satversmes tiesai jāizvērtē, vai likumdevējs ir pamatojis nepieciešamību sabiedrības vajadzībām atsavināt abas zemes vienības daļas 0,71 un 0,25 hektāru platībā.

Saskaņā ar Lielvārdes novada domes 2012. gada 26. septembrī apstiprināto zemes ierīcības projektu zemes vienības daļa 0,71 hektāra platībā ir nepieciešama vietējā autoceļa izbūves vajadzībām (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 130.–131. lpp.*). Arī Pieteikuma iesniedzēja neapšaubā, ka šīs zemes vienības daļas atsavināšana ir nepieciešama.

Savukārt zemes vienības daļa 0,25 hektāru platībā atsavināta saskaņā ar Atsavināšanas likuma 6. pantu. Kā izriet no lietas materiāliem, šo zemes vienības daļu sākotnēji nebija plānots atsavināt. Atsavināmā nekustamā īpašuma platība

mainīta pēc Pieteikuma iesniedzējas priekšlikuma (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 14., 16. un 17. lpp.*). Proti, izvērtējot minētās zemes vienības turpmākās izmantošanas iespējas, secināts, ka teritorijas izvietojuma, konfigurācijas, apgrūtinājumu un nepietiekamās platības dēļ tā vairs nebūs izmantojama atbilstoši Lielvārdes novada domes 2009. gada 26. septembra saistošajiem noteikumiem Nr. 3 „Lielvārdes novada teritorijas plānojums” (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 132.–133. lpp.*). Atsavināšanas likuma 6. panta otrā daļa dod personai tiesības Civilprocesa likumā noteiktajā kārtībā apstrīdēt nepieciešamību atsavināt lielāku nekustamā īpašuma platību, nekā prasa sabiedrības vajadzības. Pieteikuma iesniedzēja iebildumus pret lēmumu papildus atsavināt zemes vienības daļu 0,25 hektāru platībā nav izteikusi.

Tāpat ir vērtēta iespēja mainīt plānoto valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projektu tā, lai tas vispār neskartu atsavināmo nekustamo īpašumu. Tomēr esot konstatēts, ka šādā gadījumā būtu vajadzīgi tehniski sarežģītāki un apjomīgāki risinājumi un ievērojami sadārdzinātos projekta izmaksas (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 84. lpp.*).

Tādējādi likumdevējs ir pārliecinājies par Pieteikuma iesniedzējai piederošā nekustamā īpašuma daļu atsavināšanas nepieciešamību konkrēto sabiedrības vajadzību nodrošināšanai.

16.3. Satversmes 105. panta ceturtais teikums uzliek valstij pienākumu radīt taisnīgu līdzsvaru (samērīgumu) starp sabiedrības un konkrētā īpašnieka interesēm ar skaidrā un iepriekš paredzamā procesā noteiktas taisnīgas atlīdzības palīdzību (*sk. Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 22.3. punktu*).

Arī ECT ir atzinusi, ka iejaukšanās īpašuma tiesību netraucētā īstenošanā vienmēr ir jāveic tā, lai nodrošinātu taisnīgu līdzsvaru starp vispārējām sabiedrības interesēm un indivīda pamattiesībām [*sk. ECT Lielās palātas 2006. gada 29. marta sprieduma lietā „Scordino v. Italy (no. 1)”*, pieteikums Nr. 36813/97, 93. punktu]. Atlīdzība ir būtisks apstāklis, kas ņemams vērā, vērtējot to, vai valsts ir taisnīgi un samērīgi līdzsvarojuši indivīda un sabiedrības intereses. Īpašuma atņemšana bez saprātīgi ar tā vērtību saistītas atlīdzības parasti tiks uzskatīta par nesamērīgu un neattaisnotu iejaukšanos Konvencijas Pirmā protokola 1. pantā paredzēto tiesību īstenošanā (*sk. ECT Lielās palātas 2012. gada 25. oktobra sprieduma lietā „Vistiņš un Perepjolkins pret Latviju”*, pieteikums Nr. 71243/01, 110. punktu). Tādējādi atlīdzībai, kuru personai ir tiesības saņemt sakarā ar tās īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības

vajadzībām, visupirms jābūt taisnīgai. No Satversmes 105. panta ceturtā teikuma izriet valsts pienākums nodrošināt, ka personai par tās nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām tiek piešķirta taisnīga atlīdzība.

Attiecībā uz atlīdzības apmēru Satversmes tiesa jau ir atzinusi: „Lai gan atlīdzības apmēram jābūt saprātīgi saistītam ar atsavināmā īpašuma vērtību, tomēr, kā vairākkārt uzsvērts ECT praksē, Konvencijas Pirmā protokola 1. pants neparedz īpašnieka tiesības uz atsavināmā īpašuma vērtības pilnu atlīdzību, it īpaši tajos gadījumos, kad šāda atsavināšana notiek sabiedrības sevišķi nozīmīgu interešu vārdā. Kā pamatkritērijs atsavināmā īpašuma atlīdzības apmēra izvērtēšanai ECT praksē viennozīmīgi atzīts taisnīgs līdzsvars starp Konvencijas Pirmā protokola 1. pantā minētajām sabiedrības interesēm un nepieciešamību aizsargāt šajā pantā garantētās īpašnieka intereses” [sk. *Satversmes tiesas 1998. gada 30. aprīļa sprieduma lietā Nr. 09-02(98) secinājumu daļas 3. punktu*].

ECT vairākos spriedumos ir norādījusi, ka atlīdzībai jābūt saprātīgi saistītai ar īpašuma tirgus vērtību, tomēr Konvencijas Pirmā protokola 1. pants negarantē tiesības uz pilnu atlīdzību visos apstākļos [sk., piemēram, *ECT Lielās palātas 1986. gada 21. februāra sprieduma lietā „James and others v. the United Kingdom”, pieteikums Nr. 8793/79, 54. punktu un 2006. gada 29. marta sprieduma lietā „Scordino v. Italy (no. 1)”, pieteikums Nr. 36813/97, 95. punktu*].

Satversmes tiesa ir atzinusi, ka, nosakot taisnīgas atlīdzības apmēru, nav pieļaujams abstrahēties no atsavināmā īpašuma specifiskajām īpašībām un izmantošanas veida (sk. *Satversmes tiesas 2005. gada 16. decembra sprieduma lietā Nr. 2005-12-0103 23.3.3. punktu*).

Saskaņā ar Atsavināšanas likuma 20. panta pirmo daļu atlīdzību par atsavināmo nekustamo īpašumu institūcija nosaka, ņemot vērā sertificēta nekustamā īpašuma vērtētāja vērtējumu un nekustamā īpašuma īpašniekam nodarītos zaudējumus. Savukārt šā likuma 21. pantā nostiprināts princips, ka atlīdzībai jānodrošina nekustamā īpašuma bijušajam īpašniekam tāds mantiskais stāvoklis, kas ir līdzvērtīgs viņa iepriekšējam mantiskajam stāvoklim. Kā norādīts Atsavināšanas likuma 22. pantā, atlīdzību veido augstākā no šādām divām vērtībām – nekustamā īpašuma tirgus vērtība vai atlikusī aizvietošanas vērtība – un atlīdzība par zaudējumiem, kas nekustamā īpašuma īpašniekam nodarīti saistībā ar nekustamā īpašuma atsavināšanu, un, ja tiek atsavināta nekustamā īpašuma daļa, – arī zaudējumi, kas saistīti ar atsavināmā nekustamā īpašuma izmantošanu.

Tāpat Atsavināšanas likumā un Noteikumos Nr. 204 minēti kritēriji, kas jāņem vērā, novērtējot nekustamo īpašumu. Šajos normatīvajos tiesību aktos ir noteikta arī procedūra, kas taisnīgas atlīdzības noteikšanā ļauj iesaistīt nekustamā īpašuma īpašnieku. Proti, lai iegūtu atlīdzības noteikšanai nepieciešamo informāciju, institūcijai ir pienākums nosūtīt nekustamā īpašuma īpašniekam uzaicinājumu iesniegt visu informāciju un dokumentus, kas raksturo nekustamo īpašumu, kā arī informāciju par zaudējumiem, kas varētu rasties nekustamā īpašuma atsavināšanas rezultātā. Institūcijai ir arī pienākums uzaicināt nekustamā īpašuma īpašnieku piedalīties nekustamā īpašuma apsekošanā. Tāpat Noteikumi Nr. 204 paredz atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības piedalīties komisijas sēdē, kurā tiek izvērtēta aprēķinātā atlīdzība, un uzdot jautājumus speciālistiem, komisijai, kā arī paust savu viedokli par atlīdzības apmēru.

16.4. Pamatojoties uz Atsavināšanas likuma 9. pantu un Noteikumu Nr. 204 36.1. apakšpunktu, Satiksmes ministrija ar 2014. gada 2. jūnija lēmumu apstiprināja par atsavināmo nekustamo īpašumu izmaksājamās taisnīgas atlīdzības apmēru – 9105,53 *euro* (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 21. lpp.*). Pieteikuma iesniedzēja norāda, ka pret šo apmēru viņai nav iebildumu, taču uzsver, ka konkrētajā gadījumā taisnīga atlīdzība bija jānosaka nevis naudā, bet gan kā atsavināmā nekustamā īpašuma vietā viņai piešķirams cits līdzvērtīgs nekustamais īpašums. No Atsavināšanas likuma 12. panta pirmās daļas 1. punkta un 26. panta izrietot viņas tiesības izvēlēties atlīdzības kompensācijas veidu un institūcijas pienākums to nodrošināt (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 2. lpp.*).

Savukārt Saeima atbildes rakstā norāda, ka nedz Satversmes 105. panta ceturtais teikums, nedz Atsavināšanas likuma 26. pants nepiešķir atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam tiesības izvēlēties un saņemt taisnīgu atlīdzību konkrētā veidā (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 59. lpp.*).

Atsavināšanas likuma 12. panta pirmās daļas 1. punkts noteic, ka līgumā par nekustamā īpašuma labprātīgu atsavināšanu institūcija un nekustamā īpašuma īpašnieks vienojas par atlīdzības kompensācijas veidu un kārtību. Atbilstoši minētā likuma 26. pantam institūcija atlīdzību izmaksā bezskaidras naudas norēķinu veidā, bet, vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku, var izmantot citu taisnīgu atlīdzības kompensācijas veidu, piemēram, piedāvāt citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu.

Kā norāda lietā pieaicinātā persona Elīna Grigore-Bāra, naudas atlīdzība kā vispārējs princips un primārais atlīdzības veids piespiedu atsavināšanas gadījumā pastāv vairākās Eiropas valstīs. Atlīdzība naudā salīdzinājumā ar atlīdzību

līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā daudz mazākā mērā aizskarot indivīda brīvību. Indivīdam tiekot piešķirts kapitāls viselastīgākajā formā, kas viegli izmantojama visdažādākajos indivīdam vēlamos nolūkos. Ja atlīdzība tiktu piešķirta natūrā, tad, izmantojot šādu kapitāla formu, indivīds, iespējams, savu brīvo gribu nemaz nevarētu pienācīgi īstenot (*sk. lietas materiālu 2. sēj. 47.–48. lpp.*).

Arī Atsavināšanas likuma projekta anotācijā skaidrots, ka pēc vispārējā principa taisnīgu atlīdzību izmaksā naudā, atlīdzības summu ieskaitot bankas kontā. Ja nekustamā īpašuma īpašnieks vēlas saņemt taisnīgu atlīdzību citā formā un institūcija var to nodrošināt, tad institūcija varot ar nekustamā īpašuma īpašnieku vienoties par taisnīgas atlīdzības izmaksu arī citā formā. Šis regulējums esot attiecināms ne tikai uz labprātīgu nekustamā īpašuma atsavināšanu, bet arī uz taisnīgas atlīdzības izmaksu, ja nekustamais īpašums tiek atsavināts uz piespiedu atsavināšanas likuma pamata, bet pēc šā likuma pieņemšanas institūcija noslēdz ar nekustamā īpašuma īpašnieku līgumu par taisnīgas atlīdzības apmēru un izmaksas veidu (*sk. 2009. gada 1. decembrī Saeimā iesniegtā likumprojekta Nr. 1613/Lp9 „Par nekustamā īpašuma atsavināšanu sabiedrības vajadzībām” anotāciju*).

Kā norāda lietā pieaicinātā persona Jānis Rozenfelds, atlīdzības kompensācijas veids ir atkarīgs no pušu vienošanās. Vienošanās procesā abām pusēm ir tiesības izteikt priekšlikumus par atlīdzības kompensācijas veidu. To pamato nepieciešamība panākt abpusēji izdevīgu, izpildāmu un taisnīgu vienošanos par nekustamā īpašuma atsavināšanas noteikumiem, tostarp arī atlīdzības kompensācijas veidu (*sk. lietas materiālu 1. sēj. 137. lpp.*).

Atlīdzība cita līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā ir pieļaujama nekustamā īpašuma labprātīgas atsavināšanas gadījumā, vienojoties ar nekustamā īpašuma īpašnieku. Tomēr pat tādā gadījumā, kad nekustamais īpašums ir atsavināts piespiedu kārtā uz atsevišķa likuma pamata un atsevišķais likums par konkrētā nekustamā īpašuma atsavināšanu jau ir stājies spēkā, puses vēl var vienoties par atlīdzības kompensācijas veidu. Tas izriet no Atsavināšanas likuma 29. panta pirmās daļas, kas uzliek institūcijai pienākumu pēc likuma spēkā stāšanās nosūtīt nekustamā īpašuma īpašniekam piedāvājumu sešu mēnešu laikā no likuma spēkā stāšanās dienas noslēgt līgumu par institūcijas noteiktās atlīdzības pieņemšanu un atlīdzības kompensācijas veidu.

Līdzvērtīgs nekustamais īpašums var būt taisnīgs atlīdzības kompensācijas veids ne vien tajos gadījumos, kad to vēlas atsavināmā nekustamā īpašuma

īpašnieks un institūcija tam piekrīt, bet arī tad, ja institūcija pati kā taisnīgu atlīdzību piedāvā citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu un atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieks šādam atlīdzības kompensācijas veidam piekrīt.

16.5. Kaut arī Satversmes 105. panta ceturtais teikums nodrošina personai tiesības uz taisnīgu atlīdzību nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanas gadījumā, tomēr tas negarantē iespēju saņemt šo atlīdzību konkrētā personai vēlamā veidā. Satversmes 105. panta ceturtais teikums neuzliek institūcijai pienākumu piedāvāt nekustamā īpašuma īpašniekam kā taisnīgu atlīdzību citu līdzvērtīgu nekustamo īpašumu. Institūcijai nav arī pienākuma pēc atsavināmā nekustamā īpašuma īpašnieka vēlēšanās izpildīt jebkuru tā lūgumu attiecībā uz atlīdzības kompensācijas veidu.

Tas, vai institūcija piekritīs taisnīgas atlīdzības kompensācijai cita līdzvērtīga nekustamā īpašuma veidā, ir atkarīgs arī no tās rīcībā esošajiem resursiem un iespējām. Satiksmes ministrijai, rīkojoties ar valstij piederošo nekustamo īpašumu, ir jāievēro gan Publiskas personas finanšu līdzekļu un mantas izšķērdēšanas novēršanas likums, gan arī Publiskas personas mantas atsavināšanas likums. Tāpat nedz valstij, nedz par atsavināšanas procesu atbildīgajai institūcijai nav pienākuma iegādāties citu nekustamo īpašumu, lai to kā taisnīgu atlīdzību piedāvātu atsavināmā nekustamā īpašuma īpašniekam.

Pieteikuma iesniedzēja iebilst pret atlīdzības kompensācijas veidu, tomēr no Satversmes 105. panta ceturta teikuma neizriet nedz Pieteikuma iesniedzējas subjektīvas tiesības uz taisnīgu atlīdzību viņai vēlamā veidā, nedz arī valsts pienākums šādu atlīdzības veidu nodrošināt. Ievērojot Satversmes 105. panta nosacījumu, par nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām Atsavināšanas likumā un Noteikumos Nr. 204 noteiktajā kārtībā Pieteikuma iesniedzējai ir noteikta taisnīga atlīdzība, pret kuras apmēru viņa neiebilst. Turklāt atbilstoši Atsavināšanas likuma 26. un 29. pantam arī pēc tam, kad stājies spēkā likums par konkrētā nekustamā īpašuma atsavināšanu, institūcija un nekustamā īpašuma īpašnieks var vienoties par institūcijas noteiktās atlīdzības kompensācijas veidu. Tādējādi arī pēc apstrīdētā likuma spēkā stāšanās atlīdzības kompensācijas veids vēl var tikt mainīts, ja vien puses par to vienojas.

Līdz ar to nekustamā īpašuma piespiedu atsavināšana sabiedrības vajadzībām ir notikusi izņēmuma gadījumā pret taisnīgu atlīdzību un apstrīdētais likums atbilst Satversmes 105. pantam.

Nolēmumu daļa

Pamatojoties uz Satversmes tiesas likuma 30.–32. pantu, Satversmes tiesa

nosprieda:

atzīt likumu „Par nekustamā īpašuma „Kaktiņi”, Lēdmanes pagastā, Lielvārdes novadā, daļu atsavināšanu sabiedrības vajadzībām, valsts autoceļa E22 posma Rīga (Tīnūži)–Koknese rekonstrukcijas projekta īstenošanai” par atbilstošu Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam.

Spriedums ir galīgs un nepārsūdzams.

Spriedums stājas spēkā tā publicēšanas dienā.

Tiesas sēdes priekšsēdētājs

A. Laviņš